

Tarptautinė paroda „Gamtos ilgesys. Europos peizažai“

Laima BIALOPETRAVIČIENĖ

Lietuvos dailės muziejaus padalinyje Taikosmosios dailės muziejuje 2009 m. kovo 12 d. buvo atidaryta Lietuvos dailės muziejaus ir Linco muziejaus (Austrijos Aukštutinė žemė) surengta nacionalinės programos „Vilnius – Europos kultūros sostinė 2009“ tarptautinė dailės paroda „Gamtos ilgesys. Europos peizažai“. Ta proga išleistas išsamus katalogas, parodą lydėjo edukacinė programa „Gamtos vaizdiniai“ ir muzikos vakarų programa.

INTERNATIONAL EXHIBITION “LONGING FOR NATURE. EUROPEAN LANDSCAPES”

Laima BIALOPETRAVIČIENĖ

The article speaks about the international art exhibition “Longing for nature. European landscapes” arranged by the Lithuanian Art Museum and Linz Museum (Upper Austria) and shown as a part of the national programme “Vilnius – European Capital of Culture 2009” in the Lithuanian Art Museum in March 2009.

The exhibition “Longing for nature. European landscapes” presented not only elemental and civilization untouched nature scenes – mountains, fields, forests and water bodies but also works from the everyday life, architectural fragments or any other objects made by a man. The arrangement of the exposition wasn't based on geopolitical principles but on more universal aspects chosen to disclose the diversity of European landscapes: cultural traditions of the largest regions of the Old Continent – North, South, East and Central Europe, their individual mentality, originality of landscapes, chronological and stylistic evolution of the genre of landscape, individuality of painters and their role in the context of the European art history. The largest and most valuable collections of landscape paintings were delivered by the Lithuanian Art Museum, Upper Austria Art Museum and M. K. Čiurlionis National Art Museum.

Parodoje „Gamtos ilgesys. Europos peizažai“ buvo surinkti darbai, atspindintys ne tik gaivališkus, civilizacijos neliestus gamtos vaizdus – kalnus, laukus, miškus ar vandenį, bet taip pat kūrinius, vaizduojantys žmonių gyvenimo scenas, architektūros fragmentus ar kitokius žmogaus rankų darbo objektus. Ekspozicijos dalių išdėstymas grindžiamas ne geopolitiniais principais, o universalesniais aspektais atskleidžiama Europos peizažų įvairovė: didžiųjų Senojo žemyno regionų – Šiaurės, Pietų, Rytų, Vakarų ir Vidurio Europos šalių kultūrinėmis tradicijomis, mentaliteto savitumu, kraštovaizdžio skirtybėmis, peizažo žanro chronologine ir stilistine raida, dailininkų kūrybos originalumu bei vaidmeniu Europos meno istorijos kontekste.

Didžiausias ir vertingiausias peizažinės tapybos kolekcijas parodai pateikė Lietuvos dailės, Aukštutinės Austrijos žemės ir Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejai. Po kelių kūrinių skolinio parodoje dalyvaujantys Latvijos nacionalinis dailės muziejus, Estijos dailės muziejus. Vertingų užsienio šalių ir Lietuvos dailininkų tapytų peizažų pateikė Šiaulių „Aušros“ muziejus, Žemaičių muziejus „Alka“.

Dailės kūrinys peizažo tema kaip kolekcionavimo objektas visada buvo ypač įdomus, nes jo funkcija kolekciijoje daugialypė – nepakeičiamas kaip interjero puošybos elementas, keliantis nostalgiskus prisiminimus apie kadaise matytas tolimas vietas ar patriotines nuotaikas žadinantis gimtojo krašto vaizdas, taip pat kaip didelės estinės, istorinės ir kultūrinės vertės darbas. Dailės kolekcionavimo istorijoje yra ne vienas nuostabus ir pagarbą keliantis pavyzdys, kai visuomenei tarnaujančių muziejų rinkinius papildo meno mecenatų ir kolekcininkų dosnios donacijos. Peizažo parodoje eksponuojamos būtent taip Aukštutinės Austrijos žemės muziejų rinkinius praturtinusių žymių kolekcininkų Ferdinando Piererio (1884–1963) ir Valterio Kastnerio (1902–1994) paveldo vertybės, iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus – Mykolo Žilinsko (1904–1992) kolekcijos peizažinės tapybos kūriniai; iš Lietuvos dailės muziejaus – Vilniaus mokslo bičiulių bei Mokslo ir meno muziejaus draugijų, tarp jų peizažinės tapybos, rinkiniai.

Paroda aprėpia pačias įvairiausias peizažo žanro interpretacijas Europos tapyboje nuo XVI a. iki XX a. pradžios. Chronologija pradedama

Nyderlandų XVI a. meistro Luko van Valkenborcho (Lucas van Valckenborch), XVII a. pradžios olando Esaiso van de Veldės (Esaias van de Velde) kūrinių. Eksponuojamas taip pat vieno žymiausių XVII a. olandų peizažistų Meinderto Hobemoso (Meindert Hobbemos) labai meistriškai nutapytas kraštovaizdis su vandens malūnu. Barokinėje Olandijos ir Flandrijos peizažo tapyboje itin sustiprėjo italų tapybos tendencijos, kuriomis sekdami dailininkai tapė saulės užlietas plačias kalnų ir slėnių panoramas, apgyvendintas bukolinių personažų. Filipso Augustino Imenreto (Philips Augustijn Immenraet), Isako de Mučerono (Isaac de Moucheron), Dirko van Bergeno (Dirck van Bergen), Adamo Pinakerio (Adam Pynacker) kūriniuose ramaus pastoralinio peizažo tema atskleidžiama kaip idealios būties alegorija. Prancūzų tapytojo Gaspardo Dugeto (Gaspard Dughet) vėlyvojo kūrybos laikotarpio Romos apylinkių gamtovaizdžiai, sukurti sekant Nikolasu Pusinu (Nicolas Poussin), yra šiek tiek stilizuoti, šaltai dekoratyvūs, niūresnės ir dramatiškesnės nuotaikos negu jo mokytojo. Šio tapytojo kūryba neliko pamišta, ji veikė ir XVIII a. – XIX a. Europos peizažinės tapybos raidą. Antonijaus Frančesko Peručinio (Antonio Francesco Peruzzi) kūrybinei manierai būdingas bruožas – peizažai su figūrėmis kompozicijomis, stilistika artimi Aleksandro Magnaskos (Alessandro Magnasco) tapytiems kūriniams. Džiambatisto Basio (Giambattista Bassi) Romos ir jos apylinkių jausmingi, kiek sentimentalūs peizažai buvo labai vertinami amžininkų.

XVIII–XIX a. Italija traukė įvairių tautybių menininkus, čia gyveno ir kūrė daugybė anglų, olandų, prancūzų, vokiečių dailininkų. Jakobas Filipas Hakertas (Jacob Philipp Hackert) tapė klasicistinius itališkus peizažus su mitologiniu ar pastoraliniu stafažu. Italijos gamta buvo įkvėpimo šaltinis Augustui Albertui Zimmermanui bei kitiems dailininkams, antikos ir Renesanso epochų palikimą saugančioje žemėje ieškojusiems kūrybinių inspiracijų ir atsinaujinimo šaltinių.

XIX a. romantizmo dailės kūrėjus jungė ne stilistinis plastinės kalbos bendrumas, o pasaulėjauta, idėjiniais principais atrenkamų temų, motyvų vaizdavimas, individualaus, originalaus meninio braižo ieškojimas, subjektyvus tikrovės išgyvenimas. Romantizmo ideologija skatino naujų nacionalinių dailės mokyklų susiformavimą. Nuo XIX a. antros pusės Europos meno panoramoje pradėjo augti žemyno pakraščius apimančios, originalios dailės atmainos, o klasikinių meno tradicijų šalyse atsirado visiškai naujos kryptys. Barbizono peizažo mokyklos tapytojams plenerinės tapybos metodas padėjo transformuoti klasikinę schemą į subtilų valiorinės tapybos vaizdinį. Narcizo Diazo de la Penos (Narcisse Diaz de la Peña) peizažai stebina įspūdingais šviesos efektais ir tapysenos laisve. Parodoje plačiai pristatoma nuotaikos impresionizmo tapyba žymių Austrijos peizažistų Emilio Jakobo Šindlerio (Emil Jakob Schindler), Eugeno Jetelio (Eugen Jettel), Rudolfo Ribarzo kūrinių.

Rytų Europos kraštų peizažo menas neatsiejamas nuo Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos kultūros ir dailės. XIX a. antroje pusėje šių kraštų dailė suformavo specifinį rusų dailės reiškinį – realizmą, nuspalvintą aštria socialine problematika. Peizažo žanre ši tendencija išryškino

nacionalinio kraštovaizdžio tipiskumą, neišvaizdžius motyvus. Aleksejaus Savrasovo realistiniai Rusijos miškų, pelkių, plačių laukų vaizdai perteikiami ypač jautriai ir dėmesingai. Archipo Kuindžio peizažinėje kūryboje akivaizdi nauja spalvos ir šviesos samprata – objektas transformuojamas, jis labiau apibendrinamas, tampa monumentalesnis. Parodoje eksponuojami taip pat ir kitų rusų realistinės tapybos mokyklos išugdytų dailininkų Nikolajaus Bogdanovo-Bielskio, Nikolajaus Sergejevo, Aleksejaus Stepanovo, Josifo Kračkovskio, Vitoldo Bialynickio-Birulio kūrinių.

Lietuvos dailėje peizažas tampa savarankišku žanru tik XVIII a. pabaigoje, kai įkūrus Vilniaus meno mokyklą atsiranda dailės specializacijos katedros Vilniaus universitete. Ilgainiui šių katedrų profesorių bei mokinių kūrybos pagrindą radosi savita XVIII a. pab. – XIX a. pirmos pusės Lietuvos dailės stilistinė mokykla, pasižymėjusi klasicizmo, romantizmo bei realizmo bruožais.

Vieni pirmųjų romantizmo epochos lietuvių dailininkų, puoselėjusių peizažo žanrą, buvo Vilniaus universiteto Piešimo ir tapybos katedros auklėtiniai Jonas Damelis, Kanutas Ruseckas, Vincentas Dmachauskas, Mykolas Kulieša.

V. Dmachauskas vertinamas kaip ryškiausias XIX a. pirmosios pusės peizažistas ir romantinio peizažo Lietuvoje pradininkas. Kaip didžiuma to laiko dailininkų, įkvėpimo sėmėsi romantizmo poetų Adomo Mickevičiaus, Vladislovo Sirokomlės kūryboje. Amžininkų vadintas „Vilniaus apylinkių Claude Lorrainu“, šis Vilniaus universiteto auklėtinis nuosekliai tęsė Vilniaus meno mokyklos tradicijas, praturtino jas savitais bruožais. V. Dmachauskas kūrė įvairių žanrų paveikslus, tačiau jo talentas ryškiausiai atsiskleidė peizažinėje tapyboje. Preciziška, detali tapyse, smulkmenišką gamtovaizdžio ypatybių ir elementų perteikimas byloja apie tiesioginį gamtos stebėjimo pagrįstą tapybos metodą ir kiek naivų susižavėjimą gimtojo krašto gamta. Balansavimas tarp kruopštaus natūros fiksavimo ir ją idealizuojančio požiūrio bei siekio suteikti vaizdai epinio pasakojimo didybę ir kilnumą – viena svarbiausių V. Dmachauskos kūrybos savybių. Jo kūrinių emocionalumą lemia įspūdingi šviesokaitos efektai, pomėgis tapyti mėnulio apšviestus nakties peizažus.

K. Ruseckas – dailininkas, greta V. Dmachauskos, priklausantis pirmajai romantizmo tapytojų kartai. Po studijų Vilniaus universitete kone dešimt metų praleido mokymasis ir kurdamas Paryžiuje bei Romoje, iš kurios grįždamas gyventi į Lietuvą atsivežė romantiškų, ekspresyvių tapytų Italijos vaizdų.

XIX a. antroje pusėje tarp negausių Lietuvoje dirbusių dailininkų žymiausias peizažistas buvo Juozapas Marševskis. Dailininko nutapyti Vilniaus ir jo apylinkių peizažai, nepaisant realistinio smulkiausio reljefo, augalijos ar architektūros detalių vaizdavimo, Lietuvos kraštovaizdį rodo kaip idilišką, kupiną ramybės ir šiltos šviesos, šiek tiek atsietą nuo realios šiaurės platumų gamtos.

XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje Vilniaus meno mokykla pamažu neteko dominuojančių pozicijų Lietuvos dailėje. Lietuvos visuomeniniame ir kultūriniame gyvenime brendo nauji reiškiniai, labiau iškėlė tautinio identiteto paieškas ir nacionalinio savarankiškumo siekius. 1907–1908 m. Vilniuje įkurtos reikšmingiausios kultūros, dailės, švietimo ir mokslo draugijos. Svarbiausia buvo Lietuvių dailės draugija, subūrusi plačiai Europoje išsibarsčiusius lietuvių dailininkus tautinės dailės puoselėjimo darbui. Šiame bendro kultūrinio pakilimo fone formavosi ir atsiskleidė tuomet dar jaunų, Vokietijos, Prancūzijos, Lenkijos, Rusijos kultūrinio gyvenimo centruose besimokančių ar jau savarankiškai kuriančių dailininkų Mikalojaus Konstantino Čiurlonio, Antano Žmuidzinavičiaus, Adomo Varno, Petro Kalpoko, Jono Šileikos, Justino Vienožinskio kūrybinės galios. Jų kūrybos stilistiką formavo ir tų kraštų meninės tradicijos, ir impresionizmas, postimpresionizmas, simbolizmas, secesija. Nė viena iš jų grynu pavidalu nepasireiškė ankstyvojoje lietuvių menininkų kūryboje, paveiktoje taip pat tautos

Parodą apžiūri Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus ir Austrijos prezidentas dr. Haincas Fišeris (Heinz Fischer).

Jules Achille NOËL. „Audringos jūros pakrantėje“. 1810, Nansi, Prancūzija – 1881, Mustapha, Alžyras. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus.

Herman KIEKEBUSCH. „Norvegijos fiordas“. 1857, Berlynas – po 1927. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus.

August Albert ZIMMERMAN. „Neapolio įlanka“. 1808, Citau – 1888, Miunchenas. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus.

Franz Reinhold. „Loferio apylinkių vaizdas, Tirolis“. Iki 1868 (?). Aukštutinės Austrijos žemės muziejai, Pilies muziejus.

primityviojo meno įtakų. Pakilaus romantinio turinio ir nuosaičių formų lietuvių dailė buvo reikšminga tautos kultūrinio identiteto išraiška ir, nors nenusakoma griežtais stilistiniais apibrėžimais, užėmė savą vietą amžiaus pradžios Europos dailės panoramoje.

Antanas Žmuidzinavičius – Pirmosios lietuvių dailės parodos ir Lietuvių dailės draugijos entuziastingas organizatorius, 1906 m. atvyko į Vilnių iš Paryžiaus, kur studijavo dailę privačiose akademijose. Pirmosiose lietuvių dailės parodose jis eksponavo realistinės išraiškos, lyrinės nuotaikos peizažus, keletą kurių galime išvysti šioje ekspozicijoje.

Vieno Lietuvių dailės draugijos steigėjų Petro Kalpoko ankstyvoji kūryba glaudžiai susijusi su latvių tapytojų Vilhelmo Purvyčio ir Jānio Valterso darbais. Dailininkas keletą metų keliavo po Europą, ilgesniam laikui apsisitojo Miunchene, kur mokėsi privačiose studijose. P. Kalpokas dalyvavo lietuvių dailės parodose, siuntė į Vilnių savo kūrinius iš užsienio – Vokietijos, Šveicarijos, Latvijos. Nepaisant klajokliško gyvenimo būdo, intensyviai tapė, sukūrė impresionistinių peizažų.

Latvijoje, kaip ir kitose Baltijos šalyse, XX a. pradžioje tautinio atgimimo idėjų proveržis lėmė taip pat nacionalinio meno kūrimo siekius. Latvių peizažo tapybos mokyklos pradininkas Jūlijus Federsas – pirmasis tapytojas, atspindėjęs Latvijos kraštovaizdį. Kurdamas peizažą dailininkas perėjo nuo akademinio romantizmo prie gaivesnio plenerinio realizmo. Jaunosios, kylančios kartos dailininkas Jānis Valtersas impresionizmo ir jugendstiliaus raiškos priemonėmis subtiliai perteikia lyrinę nuotaiką ir prislopintą, pilkšvą Šiaurės Europos gamtos koloritą. Žymiausias XX a. pradžios latvių peizažo kūrėjas Vilhelmas Purvītis patyrė plenerinio realizmo, impresionizmo, jugendstiliaus, postimpresionizmo krypčių poveikį, kol suformavo monumentalų, sintetišką Latvijos gamtos peizažą. Janio Rozentālio kūryboje akivaizdi suomių dailininko Akselio Gallen-Kallelos meninių idėjų įtaka. Jo kūriniuose gamtos gaivališkumas susipina su misticizmo jausena.

Estijos dailė XIX a. antroje pusėje buvo glaudžiai susijusi su Vokietijos ir Skandinavijos kraštų menu. Eksponuojama estų peizažinės tapybos kolekcija apima XIX a. pabaigos Baltijos vokiečių kultūrinės tradicijos suformuotų dailininkų kūrinius, kuriems būdingos sentimentaliojo akademizmo ir vėlyvojo romantizmo dailės apraiškos. Jos atsispindi Ernsto Hermano Šlichtingo (Ernst Hermann Schlichting), Karlo Liudviko Maibacho (Karl Ludwig Maibach), Johano Heinricho Kosakovskio (Johann Heinrich Kosakowski) darbuose. Diuseldorfo dailės akademijos auklėtinių Oskaro Georgo Hofmanno (Oskar Georg Hoffmann) ir Pauliaus Gerhardo von Rozeno (Paul Gerhard von Rosen) kūryba patyrė naujesnių Europos meno krypčių – simbolizmo ir impresionizmo – įtaką.

Išskirtinė Estijos dailės figūra – tapytojas Konradas Magis (Konrad Mägi) – XX a. pradžios žymiausias Estijos peizažinės tapybos koloristas, vertinamas ir kaip estų moderniosios peizažinės tapybos pradininkas. Paveiktas iš pradžių impresionizmo ir fovizmo, vėliau perėmė ekspresionizmo siūlomą saviraiškos laisvę, kurią ypač rodo jo kūrinių kolorito pokyčiai. Antrame XX a. dešimtmetyje dailininko tapyti Pietų Estijos peizažai virpančia tekstūra, grynu, šviesių spalvų netikėtais sąskambiais atspindi esminius tapytojo pasaulėjautos bruožus, vidinio ryšio su gamta paieškas.

Su XX a. Europos ekspresionizmo srove susijęs dailininkas, kilęs iš Mažosios Lietuvos, – Pranas Domšaitis. Jo peizažai – monumentalų, svarių formų, prislopinto, tarytum iš vidaus švytinčio kolorito, metafizinio pobūdžio Rytprūsių žemės vaizdiniai. Baltijos ekspresionistų, XX a. pradžioje laužiusių tradicinės tapybos normas bei transformavusių peizažo žanrą, kūriniai ir užbaigia Europos peizažinės tapybos panoramą.

Antano Lukšėno ir Danutės Mukienės nuotraukos.